

X b
Finska
vex. v. 1798
manuskriptet

Beskrifning

på

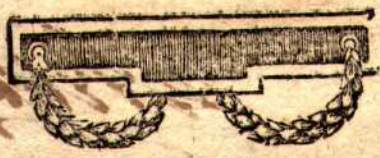
Hedemofans och Kemofans beredning

til sund och wälsmaklig föda,

utgifwen

af

Kongl. Sista Hushållnings-Sällskapet i Åbo.

ÅB D,

Tryckt hos Johan Christ. Grennell, 1798.

Förland de wigtigaste af Försynen menniskan förlånste förmoner är äfwen den, at tjenlige ämnen henne til föda öfwer hela jordklotet sjelfwant frambringas. Hon är således af sin store Uphofsman frikallad från det grymma öde at dö af swält, endast hon å sin sida fullgör den owilkorliga skyldigheten, at lära sig känna sin Skapare af des werk. En uraktlåten skyldighet häruti, medför en bristande kunskap om de skapade tingens nytta, och just denna är en af de förnämsta orsaker, at ofta tusendetals menniskor blottställas för hungersnöd, och nödgas utstå en pinsam förberedelse til en tidig bortgång utur werlden.

Finska Historien framter, twå wärl flere bebröfste exempel, at, då miswäxt på Säd i Finland inträffat, hungersnöd och deraf härbrände sjukdomar ödelagt Godels Ruar, och så medtagit folkstocken i landet, at flere mansatdrar fordrats at ersätta den lidna förlusten. Dessa grufuiga olyckor hade til en stor del såferligen kunnat förekommas, om den nödlidande Allmogen i god tid wunnit kunskap om nyttige

tlige födoämnen, öfwer allt i skogar, på berg och hedar växande, och åt den i nöden stadde, liksom sig sjelf utjudande. Til dessa räknas med allt skäl Hedemossan och Renmossan, hvilka rått anrättade, utgöra en både hälsosam och wälsmakande spis.

Rgl. Finska Hushållnings-Sällskapet, räknande för sin första och käraste skyldighet, at sprida nyttige kunskaper bland mindre uplyste Medborgare, har, på det högsta rördt af bedröfwande underrättelser om dess Landsmans be- trängda tilstånd i wiåa Provinser af Finland, icke kunnat underlåta, at efter Dess förmåga wårksamt bidrağa til de nödställdes skyndsamma räddning. Til den ändan hafwa dessa blad blifwit tryckte, för at til skänks utdelas. De beskrifwa dessa Safarters utseende och deras be- redning til föda för menniskor. På det de ei må förblandas med andra wårter af detta slag, så har tilräckligt förråd, i synnerhet af Hedemossan, såsom minst känd, bli wit til Herrar Landshöfdingar insändt, at til Församlingar- nes Prästerskap fringspridas. Wätte Sällska- pet winna den glada tilfredsställelsen, at genom detta företagande, från en grym död hafwa frälsat hungrande uslingar, och förekommit de måst härjande farsoter, som af en tilgripen o- naturlig spis förorsakas? Sällskapet anser sig fullkomligen ersatt för använd omsorg, möda och kostnad, om dess wälmenta affigt med wäl- behag uptages, och om de nödlidande af dessa underrättelser med fullt förtroende wilja sig begagna.

Zedemossan; eller som den ock kallas Isländs-
mossan, växer öfwer allt i Finland, dock måst
i deß nordligare Provinser. Hon finnes i ym-
noghet på torra och stenaktiga sålt och sand-
moar, der barrskog är. Hon äger mycken lik-
het med Stenmossor, men är ej frypande, utan
uprättväxande. Bladen äro isburne, se slarf-
wige ut, med uphöjd kant, besatt med stråfwa
hår eller taggar. Hon grenar sig i många
stjekar, hwilkas öfre del är brun eller mörk-
grön, men den nedre delen, som betäckes af an-
dra växter, är hwit, med gula eller röda fläc-
kar. Hennes rötter äro få och små, hwarföre
hon ej är synnerligen rotfast, och kan således
med lätthet uppläckas. Der hon ymnigt finnes,
hafwa sålten deraf et brunaktigt utseende. Den
bredbladige är den bästa. På alla tider af å-
ret, då marken är bar, kan denna mossas sam-
las. När wäderleken är torr, är hon liksom
wisnad; men så länge daggen warar, och regn-
wäder påstår, är hon mjuk och len, samt lik-
som upswullen.

Hon utgör Isländarnes dagliga föda, och
äger hos dem mycket värde. Två tunnor der-
af, wäl rensade, anses lika så dryga i hushål-
let, som en tunna rågmjöl. En tunna wäl
rengjord och ansad mossas wäger wid påß 7 och
et halft lispund. En menniska kan samla der-
af fyra tunnor i weckan.

När denna Mossa skal nyttjas, rensas hon
från qwisstar och barr; derpå lägges hon i et
kär, hwartil slås tillräckligt kallt watten, på
det mull och all orenlighet må wäl afstillas,
och falla til botten. Härifrån uplages hon, och
kärlet rengöres, hwarefter mossan åter lägges
i ka-

i karef, hwarpå hålles så mycket kokhett watten, som mosans myckenhet tyckes fordra. Häruti får hon ligga 24 timmar, at bäskan må blifwa wäl utdragen; sedan uptages hon, och watten utkramas wäl ur henne.

På detta sättet rensad, skold och utlakad, kan hon sådan hon är, eller ock wäl sönderhackad, med watten eller mjölk, eller ock med hälften af hwardera, genast kokas til gröt, som ätes antingen warm eller kall, med söt eller sur mjölk. Wil man deraf tilreda wälling, tages en god nåfwe til hwarje stop watten eller mjölk. Hon bör då wara fin malen eller sönderhackad, och bör kokas så länge tils anrättningen mosar sig, blifwer tjock, finmig och gulaktig. Denna tilredning har då utseende af äggwälling, men öfwerträffar wida i smaken den samma, hwilket flere af Sällskapet's Bedamöter, som deraf ätit, hafwa intygat.

Denna mosan kan ej på qwarn malas til mjöl, men wäl til goda gryn. Wil man nöd-wändigst bringa henne til mjöl, bör hon, efter skedd rensning och utlakning, torkas, antingen på badstugu-lafwar, eller i solkenet, så at hon blifwer hård och storr. Sedan lägges hon i långa påsar eller säckar, och med klubbor bul-tas sönder, eller ock, der mangel finnes, kunna säckarne manglas, då mosan sönderkrossas til ~~fin~~ ~~mjöl~~, tjenligt til brödbakning, anstald på wanligt sätt. Om tilgång på sådesmjöl finnes, kan deraf tilläggas; i detta fall bakas kakorne tjockare; eljest böra de göras tunna.

Alla dessa anrättningar af Hedemosan äro hälsofamma, födande och wälsmaklige. I anseende til des födande och styrkande egenskaper, utgö

utgör hon et förträffligt läkemedel för dem, som besväras af lungfot, svagt bröst, och svag mage. Hon finnes derföre til köps på alla våra Apothek. Det är således bepröfwadt, at denna wälsignade wäxt, kan utan olägenhet nyttjas både af friske och sjuke.

Renmosan wäxer, som bekant är, ymnigt i våra skogar, i synnerhet der magra och steniga Sandmoar äro, emellan buskar och trån, der hon ligger liksom små snödrifwor. Dess utmärkte hwithet har gjort henne allmänt känd.

Då Lappens hela hushållning grundar sig på denna wäxt, kan man wäl finna, at hon ej förtjenar af oss et så långvarigt förakt.

Denna moska kan samlas alla årstider, då marken är bar. Hon renas, sköljes, och uttorkas, samt tilredes til wälling och gröt på samma sätt som Hedemosan. Den omständigheten bär dock derwid iakttagas, at sedan hon legat 24 timmar i kokhett watten, skal hon kokas och förwällas en god stund i en stor kittel, på det all bästa må kunna utdragas, hwarefter hon än widare rensas, och noga skiljes från Tall- och Granbarr, samt andra skogswärter. Här-efter utbredes hon i et varmt rum at torkas. Hon har den förmon för Hedemosan, at hon lätt genom malning kan bringas til mjöl, hwaraf kan beredas et godt bröd, i synnerhet om $\frac{1}{8}$:del eller $\frac{1}{4}$:del Råg- Korn- eller Hafremjöl tillägges.

Mjöl och gryn så wäl af denna, som af Hedemosan, kunna förwaras flere år, utan at förlora i styrkan, och skadas ej hwarken af råttor eller mal.

Detta

Detta är det hufwudsakliga, rörande dessa funda och wälsmakliga födoämnen, hwilka icke allenast i nödens tid, utan ock, då vår Herre wälsignar Landet med såd, borde och kunde tjena oss til uppehälle. De wåra til öfwerflöd i Norden, hwarest köld och frost så ofta skada våra åkrar, och hwarigenom wi lätteligen skulle blottställas at dö af swält, om ej den Allwisja Försynen, medelst dessa wälsignade växters frambringande, det förekommit.

Det är allmänt kunnigt, at dessa ganska mycket afhjälpte hungersnöden i Norra Ångermanland och hela Västerbotten åren 1787 och 1788, och hade än mera förekommit eländet, i fall man hos Allmogen tidigare utspritt kunnskap om dessa växters tjenlighet til föda.

De nödbredd af bark, halm, agnar, misne, lin-knopp, med flere dylike, som i hungersnöd af Allmogen tilgripas, äro högst skadlige, och förorsakadels långwäriga sjukdomar, dels smittosamma farsöter, hwilka slutligen härtrycka en myckenhet af dem, som hungren skonat.